

הקדמה

במהלך תיאור גלות הארון לפלשתים בבית דגון (שמואל א' ה, א-ה), מופיעים פסוקים אלו:

וּפְלִשְׁתִּים לָקְחוּ אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיִּבְאֵהוּ מֵאֶבֶן הַעֶזְרָא שְׂדוּדָה. וַיִּקְחוּ פְלִשְׁתִּים אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיִּבְאוּ אֹתוֹ בֵּית דָּגוֹן וַיִּצְיִגוּ אֹתוֹ אֶצֶל דָּגוֹן. וַיִּשְׁכְּמוּ אֲשֶׁדוּדִים מִמְּחֶרֶת וְהָיָה דָּגוֹן נֹפֵל לִפְנֵי אֲרֻצָּה לִפְנֵי אֲרוֹן ה' וַיִּקְחוּ אֶת דָּגוֹן וַיִּשְׁבוּ אֹתוֹ לְמִקְוָמוֹ. וַיִּשְׁכְּמוּ בְּבֹקֶר מִמְּחֶרֶת וְהָיָה דָּגוֹן נֹפֵל לִפְנֵי אֲרֻצָּה לִפְנֵי אֲרוֹן ה' וְרֹאשׁ דָּגוֹן וְשֵׁתַי פְּפוֹת יָדָיו כְּרִתוֹת אֶל הַמַּפְתָּן רַק דָּגוֹן נִשְׁאַר עָלָיו. עַל כֵּן לֹא יִדְרְכוּ כֹהֲנֵי דָּגוֹן וְכָל הַכֹּהֲנִים בֵּית דָּגוֹן עַל מַפְתָּן דָּגוֹן בְּאֲשֶׁדוּד **עַד הַיּוֹם הַזֶּה**.

למה הנביא מתכוון כשהוא אומר 'עד היום הזה'? במחשבה ראשונה נראה כי מדובר על היום שבו האדם קורא את הפסוק.

לאחר סקירה בתנ"ך נמצא שיש יותר מעשרים פסוקים בתורה, ועשרות פסוקים בתנ"ך בכלל, שבו מופיע הביטוי 'עד היום הזה'. מספיק עיון קצר בפסוקים כדי להבין שההבנה הראשונית אינה פשוטה כלל ועיקר.¹ ננסה במאמר זה לברר את משמעות הביטוי 'עד היום הזה'.

סיווג הופעת הביטוי

לפני שניגע בעצם העניין, נסווג את הופעת הביטוי 'עד היום הזה' בתנ"ך לשני סוגים:

1. תוך כדי שיח

ישנם מקומות רבים שבהם מופיע הביטוי 'עד היום הזה' כחלק משיח פנימי בתוך המקרא. ניתן לראות את זה כשיח בין שני בני אדם, למשל כאשר משה אומר לפרעה לשלח את עם ישראל לפני מכת הארבה (שמות י, ג-ו):

וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פְּרֹעַה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד מָתַי מֵאַנְתָּ לְעַנֹּת מִפְּנֵי שְׁלַח עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי. כִּי אִם מֵאֵן אַתָּה, לְשַׁלַּח אֶת עַמִּי הַנִּנְי מִבְּיַד מֶחָר אֲרַבָּה בְּגִבְלָךְ... וּמְלֹאוּ בְּתִיד וּבְתִיד כָּל עֲבָדֶיךָ וּבְתִיד כָּל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וְאַבּוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הַיּוֹתֵם עַל הָאֲדָמָה **עַד הַיּוֹם הַזֶּה** וַיִּפֹּן וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרֹעַה.

¹ למשל בפסוקים בשמואל שהובאו לעיל, שהרי כיום אין עבודה זרה בשם דגון באשדוד.

גם בשיח בין הקב"ה לאדם או לעם ישראל בנבואה מופיע ביטוי זה, למשל כאשר מדבר ה' אל שמואל לאחר שישראל בקשו עליהם מלך (שמואל א' ח, ז-ח):

וַיֹּאמֶר ה' אֶל שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹל הָעָם לְכָל אֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ כִּי לֹא אֶתָּךְ מֵאֲסוּ כִּי אֶתִּי מֵאֲסוּ מִמֶּלֶךְ עָלֵיהֶם. כְּכֹל הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר עָשׂוּ מִיּוֹם הָעֵלְתִּי אוֹתָם מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיַּעֲזְבוּנִי וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים כֹּן הִמָּה עֹשִׂים גַּם לָךְ.

כמובן מפשט הפסוקים אין מקום לספק לגבי משמעות הביטוי 'עד היום הזה' בשיח: כוונתו בהכרח היא **לאותו היום שבו התקיים השיח**, בין אם זה בנבואה ובין אם זה בין שני בני אדם ובין אם זה בין אדם לעם ישראל.

2. תוך כדי מסירת מידע

בשאר המקומות שבהם מופיע הביטוי 'עד היום הזה' הוא מופיע כחלק ממסירת המידע על ידי כותבי התנ"ך. ניתן לראות זאת בעת אירוע מסויים בתנ"ך, למשל באיסור גיד הנשה לאחר המאבק של יעקב עם המלאך (בראשית לב, לג):

עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׁה.

גם כאשר ניתן שם לעיר או מקום מסויים אפשר לראות את הופעת הביטוי, למשל כאשר יצחק נותן שם לבאר שבע (שם כו, לג):

וַיִּקְרָא אֹתָהּ שְׁבַעָה עַל כֵּן שֵׁם הָעִיר בְּאֵר שְׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה.

יש לברר מהי הכוונה בביטוי 'עד היום הזה' במקרים אלו: הרי הדברים לא נאמרו על זמן מסויים הידוע לקורא, אלא בעת כתיבת הפסוקים. מצד שני, התורה בפרט והתנ"ך בכלל ניתנו ונקבעו לעם ישראל לדורות, באופן ישיר מהקב"ה, בנבואה או ברוח הקודש, ולכן אולי הכוונה היא עד היום שבו אנו קוראים את הפסוק.

מקור המחלוקת

המקור הראשון בו אנו רואים התייחסות ישירה למשמעות הביטוי 'עד היום הזה' נמצא במסכת יומא (נ"ג ע"ב-נ"ד ע"א):

...מאי אתה (רשב"י) אומר? אמר לו: שאני אומר ארון במקומו נגזו, שנאמר: "ויראיכו הבדים וגו'". אמר ליה רבה לעולא: מאי משמע? דכתיב: "ויהיו שם עד היום הזה". וכל היכא דכתיב 'עד היום הזה' לעולם הוא? והכתיב: "וואת היבوسی יושב ירושלם לא הורישו בני בנימין וישב היבوسی את בני בנימין בירושלם עד

היום הזה, הכי נמי דלא גלו? והתניא ר' יהודה אומר חמשים ושנים שנה לא עבר איש ביהודה ... אמר ליה: **הכא כתיב 'שם', התם לא כתיב 'שם'.**
וכל היכא דכתיב 'שם' לעולם הוא? מיתיבי: "ומהם מן בני שמעון הלכו להר שעיר אנשים חמש מאות ופלטיה ונעריה ורפיה ועוזיאל בני ישעי בראשם ויכו את שארית הפליטה לעמלק וישבו **שם עד היום הזה**", **וכבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל כל הארצות**, שנאמר: "ואסיר גבולות עמים ועתודותיהם שושְׁתִּי",
תיובתא!

רשב"י סובר כי ארון העדות נגנו במקומו, כלומר בבית המקדש, ומביא ראיה לדבריו מהפסוק "וַיֵּאָרְכוּ הַבַּיִת וַיֵּאָרְאוּ רָאשֵׁי הַבַּיִתִּים מִן הַקִּדְשׁ עַל פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יָרְאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה". רבה ועולא דנים איך רשב"י לומד מאותו פסוק שהארון נגנו במקומו. עולא מבאר כי למדים זאת מהמילים 'עד היום הזה', שכל מקום שבו נכתב ביטוי זה כוונתו לעולם. רבה מקשה על פירושו של עולא שתי קושיות:
הקושייה הראשונה היא מהיבוס בירושלים, שלא נמצאים כיום שם, למרות שכתוב 'עד היום הזה'. עולא מתרץ כי לא כתוב בפסוק את המילה **'שם'** יחד עם הביטוי 'עד היום הזה'. הקושייה השנייה היא על בני שמעון בהר שעיר שגם הם לא נמצאים שם כיום בגלל סנחריב, למרות שכתוב 'שם עד היום הזה'. לבסוף הגמרא נשארת בקושיה על עולא.
אנו רואים כי יש מחלוקת אמוראים במשמעות הביטוי 'עד היום הזה'. לשיטת עולא, 'עד היום הזה' - לעולם הוא, אך רבה חלק. אם כן, נשאלת השאלה - אם 'עד היום הזה' אינו עד עולם כעולא, כיצד מבין רבה את הביטוי?

"עד היום הזה" - עד ימי כתבו

רבי אברהם, בנו של הרמב"ם, נשאל שאלה דומה (שו"ת סימן י):

שאלה: ילמדנו רבנו מה שאמרה התורה במספר מקומות 'עד היום הזה' מהו הגבול הקצוב בכתוב זה. יורנו אדוננו.
תשובה: מה שאמר 'עד היום הזה' **רומז אל זמן מתן תורה או כתיבת אותה הנבואה...**

לפי רבי אברהם בן הרמב"ם, כאשר התורה אומרת לנו 'עד היום הזה', כוונתה היא רק עד אותם ימים שבהם כתב משה את התורה.²

² כמו למשל השיטה הכלכלית של יוסף במצרים, ששם נכתב 'וַיִּשְׂם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֹק עַד־הַיּוֹם הַזֶּה עַל־אֲדָמַת מִצְרָיִם לְפָרְעָה לַחֲמֵשׁ רֶק אֲדָמַת הַכֹּהֲנִים לְבָדָם לֹא הָיְתָה לְפָרְעָה:'. לכאורה פשוט כי בזמן משה שיטה כלכלית זו עדיין הייתה קיימת במצרים, ובימינו במצרים יש שיטה כלכלית שונה.

דברים דומים אומר הרלב"ג בספר שופטים (א, כא) :

וראוי שתדע כי היבוסי יושב ירושלם עד ימי דוד כמו שנזכר בספר שמואל... והנה שמואל הנביא כתב זה הספר כמו שאמרו רז"ל, והוא אשר אמר 'עד היום הזה', ר"ל עד ימי כתבו זה הספר.

וכן הרד"ק (שם) :

לא הורישו בני בנימן... ומה שאמר 'עד היום הזה' - שמואל הנביא כתב כן, כי הוא כתב ספר שופטים לפי הקבלה ובימיו היה עדין היבוסי בירושלם ואף בימי דוד כמו שכתוב.

הרד"ק והרלב"ג מביאים ראיה לשיטת רבי אברהם בן הרמב"ם מירושלם שבט יהודה ובנימין את ירושלם מן היבוסי, מאותו פסוק שהקשה רבה על עולא בראשונה. בספר שופטים כתוב כי "לא הורישו בני בנימן וישב היבוסי את בני בנימן עד היום הזה", והרי בימי דוד כבר נכבשה ירושלם מאת היבוסי, ולכן לא יכול להיות שכוונת הביטוי 'עד היום הזה' הוא עד עולם.

האברבנאל (הקדמה לספר יהושע) מוסיף נדבך לשיטת הראשונים לעיל :

כי אם בעבור הכתובים שיעידון יגידון שלא כתבם יהושע, אמר בהקמת האבנים בתוך הירדן "ויהיו שם עד היום הזה"³... ואם יהושע כתב כל זה איך יאמר בהם 'עד היום הזה'! והנה הכתיבה הייתה סמוכה לעשיית הדברים ההמה, וכל מאמר 'עד היום הזה' יורה בהכרח שנכתב זמן רב אחרי שקרו הדברים.

מתוך דבריו של האברבנאל נראה שנקודת המוצא שלו היא שמשמעות הביטוי 'עד היום הזה' היא עד ימי כתיבת הספר. האברבנאל מוסיף שביטוי זה לא רק נכתב על ידי כותב הספר אלא בהכרח נכתב זמן רב לאחר שקרו הדברים הכתובים. על בסיס הנחה זו טוען האברבנאל כי יהושע לא כתב את ספרו אלא שמואל, ובעצם חולק על הברייתא הידועה במסכת בבא בתרא (י"ד ע"ב) הכותבת שיהושע כתב את ספרו.

ה'אור זרוע'⁴ חולק על האברבנאל ומביא שיטה מעט שונה לשאר הפרשנים לעיל :

אבל האמת עד שאין משמעות לשון 'עד היום הזה' על זמן מרובה כלל. אבל על דבר שיסופק אם יהיה כן לעולם יזכור שיעד היום הזה רצה לומר עד יום עמידת הכותב הוא כן, אבל על להבא מסופק (וגם מקום קבורת משה ע"ה בלתי ספק

³ האברבנאל מביא כאן פסוקים נוספים המכילים את הביטוי 'עד היום הזה' בספר יהושע.
⁴ אור זרוע לצדיק, מאמר על מהות לשון הקודש כ"ה.

תתגלה לעתיד) ויהיה הזמן **שעד היום הוא ארוך או קצר שכוונתו רק למעט על להבא שלא נודע עדיין...** וכמו שנמצא למרבה בספרי הנביאים עבר תמור עתיד וכדומה אשר דחקו בו הרבה הפרשנים אבל הוא לסבת הנזכר לעיל **כי לא נבדלו אצלו יתברך עתות הזמן כלל עבר והוה ועתיד לפי שאינו תחת הזמן**. וזה מבואר.

ה'אור זרועי' סובר שכוונת הביטוי 'עד היום הזה' הוא עד ימי כתיבת הספר, וחולק על האברבנאל וסובר שאין צורך שביטוי זה יעמוד זמן רב לאחר שנכתבו הדברים. ה'אור זרועי' מוסיף שאם יש ספק במשמעות הכתוב, אם הוא נמשך גם לאחר ימי הכותב או לאו, יכול להיות שהדבר יתקיים גם לאחר מכן לפרק זמן מסויים, ואפילו לעולם, אך אינו מחוייב.

כל הראשונים שראינו לעיל סוברים שהביטוי 'עד היום הזה' אינו מדבר בהכרח על תקופת זמן בלתי מוגבלת, כשיטת עולא, אלא הביטוי מכוון עד זמן כתיבתו. נוכל לומר שזוהי שיטתו של רבה, שהקשה (ולכאורה גם חלק) על עולא.

אחד האחרונים שפסק מחלוקת זו להלכה הוא **הש"ך** בדיני כתיבת שטר הלוואה (חושן משפט מג, מה):

בתשובה הראשונה שכתוב בו שמחל לו כל תביעות שהיו לו עליו **עד היום הזה**, **דמי ממש לכתוב עד עכשיו** כיון שעומד באמצע היום וכותב עד היום הזה ועוד, **דלשון 'עד היום הזה' הוא בכל מקום עד עכשיו** כמו "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה עד היום הזה", "וישם אותה יוסף לחק עד היום הזה"...

הש"ך פוסק להלכה שאם כותב אדם 'עד היום הזה' בשטר, כוונתו 'עד עכשיו', כלומר עד יום כתיבת השטר. הש"ך סומך את פסיקתו על כך שמשמעות הביטוי 'עד היום הזה' הוא כשיטת רבה לפי הראשונים לעיל, שכוונתו עד כתיבת הספר.

"עד היום הזה" - לעולם

ראינו שישנם לא מעט ראשונים ואחרונים שסוברים כשיטתו של רבה, שהביטוי 'עד היום הזה' אין כוונתו בהכרח לעולם, אלא עד ימי כתיבת הספר. למרות זאת, ישנם כמה ראשונים ואחרונים הסוברים להפך, כשיטתו של עולא, ש'עד היום הזה' - לעולם הוא. כך כותב **רש"י** בפירושו למסכת סוטה. אומרת הגמרא (מ"ו ע"ב):

"וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לזו הוא שמה עד היום הזה" - תניא: היא לזו שצובעין בה תכלת, היא לזו שבא סנחריב ולא בבלה, נבוכדנצר ולא החריבה, ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה, אלא זקנים שבה בזמן שדעתן קצה עליהן - יוצאין חוץ לחומה והן מתים.

ומפרש רש"י:

ויקרא שמה לזו - סיפיה דקרא היא "שמה עד היום הזה", ומיניה יליף דלא נתבלבלה ולא חרבה, **כדאמרינן כל מקום שנאמר 'עד היום הזה' לעולם ולעולמי עולמים הוא**.

על פי רש"י, הברייתא לומדת בעליל שיעד היום הזה' משמעותו לעולם ולעולמי עולמים, גם אחרי שנחריב ונבוכדנצר, כשיטתו של עולא, למרות שהגמרא ביומא נשארה בתיובתא על שיטתו של עולא. על קושייה זו עונה 'הנודע ביהודה':⁵

...ומה שהקשה על רש"י בסוטה דף מ"ו בד"ה ויקרא שמה כו' כדאמרינן כל מקום שנאמר עד היום הזה כו' עכ"ל רש"י. ועל זה הקשה מר והרי במסכת יומא דף נ"ד קאי בתיובתא כו'. נלע"ד ליישב דמאי טעמא מסיק בתיובתא משום שנאמר ואסיר גבולות עמים. והרי סוגיא זו דסוטה קאמר בפירוש שנחריב לא בבלה וא"כ לפי סוגיא זו 'ואסיר' לאו דוקא, ולא על כל העמים קאי וממילא נסתר התיובתא שם. ולפי הסוגיא דיומא בלאו הכי ליתא לברייתא זו דלזו. ורש"י בסוטה פי' לפי הסוגיא דכאן דסנחריב בבל הכל, א"כ יליף מיעד היום הזה'. ואף דהיכא דלא כתיב 'שם' בלא"ה הקשה שם ביומא מחמשים ושתים שנה שלא עבר בה איש כו' אין הפירוש דהיכא דלא כתיב שם אין משמעותו לעולם, אבל הכוונה דביבוסאי לא כתיב שישב שם עד היום הזה, אבל כתיב וישב היבוסאי בקרב בני בנימן עד היום הזה ומשמעותו שלעולם ישב היבוסאי בקרב בני בנימן ואף שבודאי בחמשים ושתים שנה שלא עבר בה איש לא היו שם בארץ ישראל לא בני בנימן ולא היבוסאי מ"מ לא זזו בני בנימן מקרב היבוסאי וכל מקום שגלו גלה היבוסאי עמהם וישב בקרבם לעולם, דברי הד"ש.

'הנודע ביהודה' מתרץ את הקושייה על רש"י בסוטה בכך שטוען שנחלקו הברייתות. מסקנת הגמרא בסוטה שסנחריב לא בבל את כל האומות, ובין היתר לזו אשר נשארה במקומה (והביטוי 'עד היום הזה' אפשר משמעותו לעולם). מאידך ביומא, משמע שסנחריב בבל את כל האומות (וממילא 'עד היום הזה' משמעותו לכאורה עד זמן כותב הספר, כרבה). ה'נודע ביהודה' מתרץ גם את קושייתו הראשונה של רבה: משמעות הפסוק 'וישב היבוסאי' אינו כפירוש הרד"ק והרלב"ג לעיל, שהיבוסאי ישב בירושלים עד זמן כתיבת שמואל, כותב

⁵ אורח חיים פ"ז, בתשובתו לרב ישעיה פיק ברלין על השאלה מדוע נצרך הביטוי "חקת עולם לדורותיכם", ולא מספיק רק אחד מהביטויים "חקת עולם" או "לדורותיכם".

הספר. משמעות הפסוק היא שהיבוסים לעולם ישב בקרב בנימין, ולאו דווקא בירושלים, ולכן גם הביטוי 'עד היום הזה' משמעותו לעולם.⁶

רש"י מביא את שיטת עולא גם במקומות נוספים, כמו בעקידת יצחק (בראשית כב, יד):

וַיִּקְרָא אֲבִרְהֵם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יִרְאָה אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בְּהַר ה' יִרְאָה - הַיּוֹם הַהוּא הַיּוֹם הַזֶּה, כְּמוֹ 'עַד הַיּוֹם הַזֶּה' שֶׁבְּכָל הַמְּקוֹרָא, שְׁכָל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים הַקּוֹרְאִים אֶת הַמְּקוֹרָא הַזֶּה אוֹמְרִים עַד הַיּוֹם הַזֶּה עַל הַיּוֹם שְׁעוֹמְדִים בּוֹ.

רש"י מחדש שגם במקום שלא כתוב בו הביטוי המלא 'עד היום הזה', אלא כל מקום שהמקרא מכוון לזמן הווה, משמעות המילים הן 'לעולם', למרות שלכאורה לא חל עליהם כללו של עולא.

הרשב"ם, נכדו של רש"י, חולק עליו בפירושו לספר בראשית (יט, לו):

וַתֵּלֶד הַבְּכִיָּה בֶן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אָבִי מוֹאָב עַד הַיּוֹם - יְמֵי מֹשֶׁה, וְכֵן כָּל 'עַד הַיּוֹם' - עַד יְמֵי הַסּוֹפֵר שֶׁכָּתַב אֶת הַדְּבָר.

הרשב"ם סובר כי כל מקום שבו כתוב "עד היום" כוונתו לימי הכותב, לכאורה כדברי רבה, הרלב"ג, והרד"ק. הרשב"ם באופן מפורש חולק על רש"י, אך יש לדייק במה הוא חולק. האם הרשב"ם חולק לחלוטין וסובר כי גם 'עד היום הזה' פירושו עד ימי כתבו (כרבה) או שמא הוא סובר כעולא, אך חולק על סבו רק בעניין שאר ביטויים שאינם 'עד היום הזה'. אין עוד מקום שבו הרשב"ם מתייחס ביתר פירוט לסוגייה זו, ולכן לא ניתן לומר בוודאות.

'לעולם' - עד מתי?

כפי שראינו, לשיטת רבה אין כלל ברזל שבו הוא דבק, אלא רק מקשה על כללו של עולא, ועליו בנו המפרשים את שיטתו. אך מכיון שבגמרא הובאה שיטת עולא במפורש, ורש"י מביאו בכמה מקומות בפירושו לתורה ולתלמוד, יש לעיין ולדייק בכוונת הכלל "כל מקום שנאמר בו 'עד היום הזה' - לעולם הוא".

שאלה בסיסית העולה בעת עיון בכללו של עולא היא מה כוונתו באומרו 'לעולם הוא', האם באמת התכוון לדבר שלא ייפסק לעולם או שיכול להתקיים זמן מסוים שבו ייפסק כלל זה.

⁶ ישנם לא מעט פרשנים נוספים הנוקטים כשיטת רש"י. ראה השל"ה, עשרה מאמרות - מאמר שני; סדורו של שבת חלק א' שורש השביעי; אם למקרא דברים לד, ו; שכל טוב בראשית לב, לג; ריב"א בראשית כח, טו; רבינו מיוחס בראשית לה, כ; וכן הגר"א באדרת אליהו, מצודת דוד, שואל ומשיב, הרש"ר הירש והאלשיך לקמן.

הגר"א (אדרת אליהו, דברים לד, ו) סובר כי כוונת המילים 'עד היום הזה' הוא דבר שאין לו הפסק כלל:

ולא ידע איש... נעלם מהם מקומו ומדרגתו וכן בכל הדורות ואפילו לימות המשיח וזה שאמר 'עד היום הזה'..

הגר"א סובר כי כוונת הביטוי 'עד היום הזה' הוא לתמיד, **אפילו בימות המשיח!** משמעות הדבר גדולה ביותר, ומשליכה על דברים רבים, ביניהם שגם בימות המשיח לא יתגלה מקום קבורת משה.

האלשיך (שם) חולק על סברתו של הגר"א:

...וזהו ולא ידע איש קבורתו **עד היום הזה הוא יום הגאולה**, שאז תראינה עיני ישראל במה שלא השיגו מקודם.

האלשיך, בניגוד לגר"א, סובר כי מקום קבורתו של משה יתגלה לעם ישראל ביום הגאולה - ימות המשיח. הוא לומד את סברתו מאותן המילים שמהן למד הגר"א את סברתו שלו - 'עד היום הזה' משמעותו עד יום הגאולה, כלומר **עד ימות המשיח**, עד ולא עד בכלל.

הרמח"ל (גבורות ה' ח) בביאורו לבראשית רבה (מד, כב), על ברית בין הבתרים, כותב:

"רבי יודן ורבי יוחנן בן זכאי; חד אמר העולם הזה הראה לו, העולם הבא לא הראה לו. ואחרנא אומר, אף העולם הבא הראה לו. רבי ברכיה אמר, רבי אליעזר ורבי יוסי; חד אמר, **עד היום הזה** גלה לו. וחד אמר, **עד היום ההוא** גלה לו... ומחלוקת רבי אליעזר ורבי יוסי, שמי **סובר "עד היום הזה הראה לו", רצה לומר הדברים אשר יהיו בעולם הזה, אבל לא לימות המשיח, כי ימי המשיח נקראים "יום ההוא", בעבור העלם היום ההוא. ולאידך, אף ימות המשיח, שנקרא "יום ההוא", הראה לו.**

הרמח"ל מבחין בין המילים 'היום הזה' ו'היום ההוא', ומקבילן להבדלה בין 'ימינו' לבין 'ימות המשיח'. הוא אמנם אינו מתייחס בדבריו באופן ישיר למשמעות הביטוי 'עד היום הזה' במקרא בכלל ולכללו של עולא בפרט, אך לענ"ד ניתן להשליך אבחנה זו על סוגייתנו, שכללו של עולא אינו תקף בימות המשיח.

רק בתורה או בכל התנ"ך?

שאלה נוספת, העולה בעת עיון בכלל 'עד היום הזה' - לעולם הוא' היא באילו ספרי תנ"ך עומד בעינו כלל זה, האם רק בחמשת חומשי תורה או בכל התנ"ך.

לכאורה התשובה פשוטה, שכן עולא ורש"י מפרשים את שיטתם על פסוקים מספרי הנביאים, ולכן על כרחך יש לומר שכלל זה תקף לכל התנ"ך. כך גם אומר בעל 'מצודת דוד' (יהושע ד, ט):

עד היום הזה - רצה לומר, **עד עולם**, כי כל קורא הפסוק הזה בזמנו, אומר עד היום הזה, והוא כלל גדול **בדברי הנביאים**.

בעל 'מצודת דוד' כותב מפורשות שכללו של עולא נכון גם לגבי ספרי הנביאים.⁷

הרב נתנזון בשו"ת 'שואל ומשיב' (מהדורא תנינא ג, עח) חולק על גישה זו:

אך בגוף דברי הש"ס תמהני על רש"י בחומש פ' וירא בפסוק אשר יאמר היום, פירש"י הימים העתידיים, כמו עד היום הזה שבכל המקרא, שכל הדורות הבאים הקוראים את המקרא הזה אומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו ע"ש. וא"כ מבואר ד'עד היום הזה' היינו עד עולם דהיינו בכל הדורות שיעמדו ויקראו, והרי בש"ס ביומא משמע דכל דלא כתיב 'שם' אינו בכלל עד עולם! וצ"ל **דרש"י לא כתב רק במקרא בתורה דהתורה הקדושה כשהעידה כן מסתמא יהיה כן עד עולם... אבל בסיפורי המעשה שנכתב בנביאים יוכל להיות דלא מיירי רק מהזמן שמספר אז ודו"ק היטב.**

הרב נתנזון סובר כי כללו של עולא תקף רק בחמשת חומשי תורה, אך בספרי הנביאים כלל זה אינו מחייב, ואפשר שמשמעות המילים 'עד היום הזה' בנביאים הוא עד יום הכותב. נראה שסברתו של הרב נתנזון נובעת מהנחה כי לתורה יש מהימנות 'יתרה' מספרי הנביאים, שכל מה שהתורה מעידה היא תמידית ו"מסתמא יהיה כן עד עולם". לעומת זאת המקומות בנביאים שבהם מופיע הביטוי 'עד היום הזה', מכנה אותם '**סיפורי המעשה**', ומפני שהם סיפורי מעשה סובר כי יכול להיות שמדובר רק עד ימי המספר, ולא לעולם.⁸

⁷ ישנם מקומות פרטיים שבהם 'מצודת דוד' מסתייג מכללו; ראה פירושו על שמואל ב' ד, ג, ועל מלכים א' ח, ח.

⁸ ישנה קושייה העולה על סברתו של הרב נתנזון. אם באמת בספרי הנביאים אין הכרח כי 'עד היום הזה' - לעולם הוא' מדוע רש"י מפרש בסוטה כלל זה על פסוק מספרי הנביאים? יותר מזה, מדוע עולא מלמד את כללו מפסוק בנביאים? אולי ניתן לתרץ כי באמת כאשר רש"י מפרש בנביאים את הביטוי 'עד היום הזה' כוונתו רק לאותם מקומות שבהן מפרש, ומביא את כללו של עולא על התורה בפירושו, אך נראה לי דחוק וצ"ע.

גיד הנשה

כפי שראינו לעיל, הביטוי 'עד היום הזה' מופיע גם באיסור גיד הנשה (בראשית לב, לג):

עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נִגַע בְּכַף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׁה.

נחלקו תנאים ואמוראים האם האיסור החל מתקופת יעקב אבינו או מזמן מתן תורה בסיני. הנפקא מינה בין שתי השיטות היא האם קיים איסור נוסף לאכילת גיד הנשה בבהמה טמאה.⁹

לשיטת עולא והסוברים כמותו, אפשר להסביר את כל אחת משיטות המחלוקת, בין אם זה מתקופת יעקב אבינו או מזמן מתן תורה.

לשיטות הסוברים כרבה, ש'עד היום הזה' הוא עד ימי הכותב (משה רבנו במקרה זה), על כורחנו לומר שפסוק זה נכתב על תקופת יעקב אבינו (שיטת רבי יהודה), שהרי אין משמעות למילים אלו אם נכתבו על זמן מתן תורה, שהרי אין הגיון לכתוב 'עד היום הזה' על דבר שנאסר ביום זה ממש.

להלכה נפסק כי אין איסור גיד הנשה בבהמה טמאה, כשיטת הסוברים שהאיסור החל מזמן מתן תורה,¹⁰ ולכן קיימת פה קושייה על שיטה זו. רבי אברהם בן הרמב"ם לעיל באמת הסתייג בסוגייה זו:

מה שאמר 'עד היום הזה' רומז אל זמן מתן תורה או כתיבת אותה הנבואה. אלא שלפעמים ענין שנאמר בו עד היום הזה הוא חובה אחרי היום שהוא שנרמז אליו,

כדבר שנאמר בגיד הנשה...

רבי אברהם בן הרמב"ם סובר שלעניין איסור גיד הנשה אין כוונת המילים 'עד היום הזה' עד ימי הכותב, אלא באים לחייב לדורות.¹¹

⁹ חולין פ"ז מ"ו: "ונוהג בטהורה ואינו נוהג בטמאה. ר' יהודה אומר אף הטמאה. אמר ר' יהודה, והלא מבני יעקב נאסר גיד הנשה, ועדין בהמה טמאה מותרת להן. אמרו לו, בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו". ומסבירה הגמרא שם (ק"א ע"ב): "תניא, אמרו לו לר' יהודה: וכי נאמר על כן לא יאכלו בני יעקב? והלא לא נאמר אלא בני ישראל ולא נקראו בני ישראל עד סיני, אלא בסיני נאמר, אלא שנכתב במקומו לידע מאיזה טעם נאסר להם. מתיב רבא: "וישאו בני ישראל את יעקב אביהם", לאחר מעשה (לאחר המאבק במלאך, שרק אז יעקב נקרא ישראל). אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: מההיא שעתא ליתסר! אמר ליה וכי תורה פעמים ניתנה? ההוא שעתא לאו שעת מעשה הוא, ולא שעת מתן תורה הוא".

¹⁰ רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פ"ח ה"ה; ערוך השולחן יורה דעה סה.

¹¹ רבי אברהם מסתייג מכל החובות והמצוות שנאמר בהן 'עד היום הזה', אך חוץ מגיד הנשה לא מצאתי לו רע בעניין זה.

הרד"ק (שם), לעומת זאת, גם בעניין זה אוחז בשיטתו:

על כן לא יאכלו בני ישראל - בני יעקב אסרוהו על עצמן לכבוד אביהם שלקה בו והם צוו לבניהם (כמצות יהונדב בן רכב לבניו שלא ישתו יין), ונאסר להם ולבניהם ולבני בניהם עד עולם, וכתבו משה רבינו בתורה על פי ה', אבל לפי רז"ל בסיני וכתבה במקומו להודיע הטעם שנאסר בעבורו.

הרד"ק מפרש את הפסוק שלנו לפי שיטתו במחלוקת עולא ורבה, וסובר כרבי יהודה במחלוקת בסוגייתנו, שגיד הנשה נאסר עוד בתקופת יעקב אבינו.¹²

קבורת משה

מקום נוסף שבו מופיע הביטוי 'עד היום הזה' הוא בקבורת משה (דברים לד, ו):

וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוֹל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה.

נחלק את הבנת הפסוק למחלוקת שלנו:

לפי שיטת הסוברים ש'עד היום הזה' הוא עד ימי כתבו, לכאורה משמעות הפסוק היא שאף איש לא ידע את מקום קבורתו של משה עד יום קבורת משה (לכל המאוחר), שזהו זמן כתיבת הפסוק. לפיכך, פסוק זה נראה לכאורה מיותר, בדומה לגיד הנשה, אז למה הוא נכתב?

תירוץ אחד שניתן לומר הוא לפי שיטת האברבנאל לעיל. בברייתא במסכת בבא בתרא (ט"ו ע"א) ישנה מחלוקת תנאים האם משה כתב את שמונת הפסוקים האחרונים בספר דברים או שיהושע כתבם. אם נניח, לפי האברבנאל, שהמילים 'עד היום הזה' בהכרח נכתבו זמן רב לאחר שקרו הדברים הכתובים, אז נראה שהסברה ההגיונית היא כי באמת יהושע כתב את הפסוקים האחרונים בתורה.

תירוץ שונה מביא הרב יעקב צבי מקלנבורג בספרו 'הכתב והקבלה' (דברים לד, ה):

ומלת עד היום הזה לא ידעתי לכווננו, כי זה לא יתכן רק בדבר הנעשה כבר קדום בזמן ונמשך היותו עד היום... ביום הכתיבה (ודרך אגב יורה גם על העתיד שבכל זמן שיקרא הקורא את הענין עודנו היה כמקדם, אבל עיקרו על המשך הזמן שעבר עליו מאז עד היום הנוכחי) **אבל על דבר הנעשה בשעת הכתיבה כמו שהוא כאן בקבורת משה, ובפרט לפי המקובל שמה בעצמו כתבו לא יתכן לומר בו עד**

¹² עיין גם ב'קומץ המנחה' ב, עט, אשר מביא את השי"ך לעיל כראיה.

היום הזה, לפי שהוא דבר הנעשה לשעתו, גם פעל העבר במלת ידע אינו מכוון היטב.

ולולי דברי קדמונינו הייתי מפרש מאמר זה דומה למאמר ולא נתן ה' לכם לב לדעת עד היום הזה שמלת עד הוא ולא עד בכלל, שהיום הזה איננו בכלל השלילה, כי ביום הזה באו באמת לכלל דעת, ככה מלת עד במקרא שלפנינו אינו בכלל שלילת לא ידע, וטעם המקרא להודיע המדרגה הגבוה אשר למשה שלא השיגה אדם מעולם, כי הוא באמת בלתי טבעי ולא משכחת לה רק בדרך נס ופלא, שהמת ידע ענין קבורתו ומקומו, אבל משה ידע אותו, **וזהו ולא ידע איש את קבורתו**, **ר"ל מעולם לא היה איש אשר ידע קבורת עצמו**, אבל ביום הזה היה הדבר הנפלא הזה, כי משה ידע את קבורתו והרגישו, וכמו שמיתתו הייתה רצונית, כך היתה גם קבורתו.

לפי דבריו, כוונת הפסוק אינה שאף אדם לא ידע היכן משה קבור עד ימי כתיבת ספר דברים, אלא כוונת הפסוק היא שעד אותו היום שבו נודע למשה מקום קבורתו, לא היה קיים אדם אשר ידע היכן הוא עצמו נקבר.

לפי שיטת עולא, ישנה דרך פשוטה יותר להבין את הפסוק - מקום קבורת משה לעולם לא יתגלה לשום אדם.

כאן נכנסת מחלוקת הגר"א והאלשיך לעיל. האלשיך סובר כי בימות המשיח יתגלה מקום קבורת משה, והביטוי 'עד היום הזה' כבר אינו תקף. לעומת זאת, הגר"א סובר כי גם בימות המשיח מקום קבורתו של משה לא יתגלה.

הרעיון

דבר אחרון, שבו לא נגענו עד עכשיו, הוא הרעיון העומד מאחורי כל שיטה בהבנת הביטוי 'עד היום הזה'. השאלה הגדולה מדוע כל המפרשים, אמוראים, ראשונים ואחרונים דנים במשמעותו של ביטוי (לכאורה) שולי?

קל להבין את המפרשים הנוקטים בשיטתו של רבה. אם נעיין בפסוקים שבהם מופיע הביטוי 'עד היום הזה', קשה להבין איך חלק נרחב מהפסוקים תקפים גם בימינו אנו, גם בתורה וגם בתנ"ך. יתרה מזאת, למרות תירוציו של 'הנודע ביהודה', בסופו של דבר הגמרא השאירה את מחלוקת רבה ועולא בתיובתא על כללו של עולא. כלומר, למרות שניתן לתרץ את קושיותיו של עולא, עורכי התלמוד החליטו להשאיר את המחלוקת בתיובתא.

אם כן, מדוע מפרשים רבים החליטו לנקוט בכללו של עולא, למרות שנשאר בתיובתא? למה הם מתעקשים לבחור בשיטה שאינה פשוטה לקבל ואינה קלה להבנה?

נראה לומר שיש בכלל זה רעיון חינוכי חשוב מאוד שבגללו כל הפרשנים נוקטים כי 'עד היום הזה - לעולם הוא'. אם נדייק בדברי הפרשנים הללו נוכל לראות רעיון זה, למשל בדברי רש"י לעיל:

...**שכל הדורות הבאים הקוראים את המקרא הזה** אומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו.

וכן דברי הרש"ר הירש (בראשית לב, לג):

עד היום הזה - מתייחס לא אל הכותב אלא אל הקורא, כל עוד יקראו דבר זה, הרי לעולם.

רש"י והרש"ר הירש אינם רק פרשני המקרא אלא גם מחנכים. הם משתמשים בכלל זה לחזק את העיקרון של נצחיות התורה. התורה אינה דבר עתיק אשר נשאר אי שם לפני 2,000-3,000 שנה, אלא היא דבר אשר מתקיים ומתחדש בכל יום ויום, ובכל פעם שאנו קוראים את התורה, אנו קוראים אותה כאילו ניתנה היום.

הרעיון הזה הוא דבר שלפעמים קשה לקבל אותו בימינו. בזמן שלא מעט מצוות ועקרונות יהודיים נראים בחברה של ימינו כדברים הזויים, לא מוסריים או עתיקים, דברים שעבר זמנם מן העולם, באים רש"י, הרש"ר הירש וכל המפרשים הסוברים כי 'עד היום הזה - לעולם הוא', ומחנכים אותנו שהתורה עדיין חיה ונושמת, התורה והמצוות מן הקב"ה ואינם תלויים בזמן או בתקופה תרבותית מסויימת.

התורה הינה דברי אלקים חיים, והיא רלוונטית ואמיתית **עד היום הזה**.